



קוֹם הַתְּהִלָּה בְּאֶרֶץ

■ מטלה (משימה) או מתנה

אמירת תודה, היא אבן יסוד בעולם המוסר היהודי וכמעט כל עולמו של דוד מלך ישראל. הפסוק הבא, הוא ביטוי מרגש מאוד:

(תהילים ל, יג)

”ה' אֱ-לֹהֵי לְעוֹלָם אֹדְרָךְ.”

אודה לך ה' כל ימי חיי, לעולם.

לאור זאת, מפתיעה מאוד העובדה, שאבות האומה – אברהם, יצחק ויעקב, לא הביעו תודה לה', אפילו לא פעם אחת.

אישור לאבחנה הזאת אנו מוצאים בגמרא, במסכת ברכות (ז):.

”אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי.

מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה, עד שבאת לאה והודתו. שנאמר:

”הַפַּעַם אֹדְרָה אֶת ה' (בראשית כט, לה)!”

לאה אשת יעקב, הייתה הדמות הראשונה בתולדות האנושות שאמרה: 'תודה' בפה מלא.

האם לאברהם אבינו, בחיר ה', שקיבל כל כך הרבה מתנות והבטחות מאת ה', לא היה על מה להודות?

השאלה הזאת תוביל אותנו להעמקה בהבנת גישתו של אברהם אבינו לְדַבֵּר אֱלֹהִים.

אברהם ראה את עצמו כשליח, המבצע בנאמנות את שליחותו של בורא העולם.

בעולמו של אברהם אבינו לא היו מתנות אלא משימות ומטלות. בכל מה שהוא קיבל מאת ה', ראה אברהם שליחות, פְּחִיל בצבא ה'.

חייל המקבל פקודה ממפקדו, אינו אומר 'תודה', אלא 'כן אדוני!'. אברהם אבינו הציב לעצמו מטרה והיא, לפרסם את שם ה' בורא העולם בכל מקום ומקום שאליו הוא הגיע.

כאשר הוא שומע, שה' מעניק לו במתנה את ארץ ישראל, הוא אינו מתרגם זאת כמתנה, אלא כמשימה קדושה וכשטח פעולה לביעור עבודת האלילים. גם לאה אימנו לא הודתה לה' בלידת שלושת בניה הראשונים, אלא בבן הרביעי שהוא יהודה.

גם היא ראתה בשלושת ילדיה הראשונים שליחות. היא חתרה לקירוב לבו של יעקב אליה. רואים זאת במיוחד בבן "לוי", באמרה: "הַפְּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי".

(בראשית ט, לד)

מכיוון שלאה ידעה שיהיו שנים עשר בנים, הרי שחלקה הוא רִבְעֵ, דהיינו שלושה בנים.

הבן הרביעי, הוא תוספת מתנה על מה שמגיע לה, ומשום כך חשבה, שכאן המקום להגיד תודה.

■ למען אברהם

באותה פסקה בגמרא, שצוטטה לעיל (... מיום שברא הקב"ה את עולמו...) מופיעה עוד אמירה של רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי.

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון, עד שבא אברהם אבינו וקראו אדון, שנאמר: "אֲדֹנָי אֱלֹקִים, בְּמֵה אֲדַע כִּי אִירְשָׁנָה".

(בראשית טו, ח)

שם אֲדֹנָי הוא משורש המילה 'אדון', כפי שמפורש בתורה:

"שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁנֵה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". (שמות לד, כג)

בהמשך למה שפירשנו לעיל, מביע כאן רבי יוחנן את אותו רעיון, שאברהם ראה את עצמו כחייל בצבא ה', שהוא אדונו, המטיל עליו משימות שונות ומגוונות.

גם המשך הגמרא יתפרש באופן דומה.

”אמר רב, אף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם, שנאמר: ”וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאֶל תְּחִנּוֹתָיו וְהָאֵר פְּנֵיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם לְמַעַן אֲדֹנָי.”

(דניאל ט, יז)

למענך מְבַעֵי לִיָּה! (הרי דניאל מדבר אל ה', ולכן היה צריך לומר – למענך) אלא למען אברהם שקראך אדון.”

(ברכות ז:)

מה פירוש ”למען אברהם שקראך אדון”?

הפירוש הוא, שדניאל נענה בתפילתו משום שלא ביקש מתנות אלא משימות, כאברהם אבינו. דניאל מבקש את גאולת ירושלים והמקדש, כדי שמשם תצא השפעה רוחנית של קידוש ה' בעולם כולו.

במילים אחרות, פירוש לְמַעַן אֲדֹנָי, הוא כמו למענך אֱלֹהֵי, כלשון הפסוק הבא בדניאל.

”אֲדֹנָי שְׁמַעָה אֲדֹנָי סְלַחָה אֲדֹנָי הַקְּשִׁיבָה וְעֲשֵׂה אֶל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵי כִי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמְּךָ.”

(דניאל ט, יט)

נשוב לאברהם אבינו.

כאשר מלך סדום מציע לאברהם את כל הרכוש של אנשי סדום ובלבד שיחזיר לו את הנפשות, משיב לו אברהם:

”אם מחוטף ועד שְׂרוּף נַעַל וְאִם אָקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ.”

(בראשית יד, כג)

כלומר, אני יצאתי לְקָרֵב בכדי להציל את לוט בן אחי וכדי לפרסם בעולם את שם ה' אדון הכול. לא נלחמתי בעבור כסף או מתנות ולפיכך אינני חפץ בהם.

■ להתהלך בארץ

בכדי להבין טוב יותר כיצד ה' מכוון את אברהם בדרכו, יש לעקוב בדקדקנות אחרי שרשרת ההופעות הנבואיות של דבר הקב"ה לאברהם.

בפעם הראשונה בארץ ישראל, באלון מורה, נגלה ה' אל אברהם:

”וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר: לְזַרְעֲךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת.”

(בראשית יב, ז)

האמירה הזו, מביעה הבטחה כללית, לתת בעתיד את ארץ ישראל לזרע אברהם. בפעם השנייה, אחרי שנפרד מלוט בן אחיו, שוב נגלה ה' אל אברהם:

”שֵׁא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה שָׁם, צְפֹנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיִּמָּה.
כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה רֹאֶה, לְךָ אֶתְנַנֶּה וּלְזֶרְעֶךָ עַד עוֹלָם.” (בראשית יג, יד–טו)

כאן מתווספות 3 הבטחות חדשות:

1. הגדרה של **גבולות הארץ** המובטחת, והם כמלוא עיניו של אברהם אבינו.
 2. הארץ תינתן גם לאברהם **עצמו**. (לך אתננה).
 3. הארץ תינתן לאברהם אבינו ולזרעו – **עד עולם**. (ולזרעך עד עולם).
- באותה התגלות, מוסיף ה' עוד משהו.

”קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאָרְכָה וּלְרֹחְבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנֶּה.” (בראשית יג, יז)

התוספת הזו אינה ברורה. לא מובן מה היא מחדשת?

נכון, לא מתחדשת שום הבטחה חדשה. מה שמתחדש פה, הוא הציווי: קום! הַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ!

ה' מזרז את אברהם לקום ולהתחיל ללכת. יש כאן יותר מרמז, שאין מדובר כאן במתנות, אלא במשימות כיבוש הארץ באמצעות ההליכה לכל אורכה ורוחבה של ארץ ישראל.

בכל מקום בו אברהם מגיע, הוא מפּיח רוח אמונה באלוקים, וביטולה של עבודת האלילים. ההליכה עצמה של אברהם, היא היוצרת את הקניין, ולכן כאן לא מוזכר "לְזֶרְעֶךָ", אלא "כִּי לְךָ אֶתְנַנֶּה". כלומר, בפעולה הזאת אתה קונה את הארץ. מכאן מסיק רבי אליעזר (מסכת בבא בתרא ק.), שקנין שדה מתבצע, גם באמצעות ההליכה לאורך ולרוחב.

אברהם אמנם מתחיל ללכת אך נעצר בחברון, ושם בונה מזבח לה'.

מה יהיה עתה על צו ה' ללכת לאורכה ולרחבה של ארץ ישראל?

משום כך ה' מַזְמֵן מלחמת עולם במקום הזה, מלחמה המאלצת את אברהם לרדוף עם אנשיו אחרי ארבעת המלכים עד צפון הארץ, כפי שנאמר:

”וַיִּחַלַּק עֲלֵיהֶם (אברהם) לַיְלָה, הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְּם, וַיִּרְדְּפֵם עַד חוּבָה אֲשֶׁר מִשְׁמַאל לְדַמֶּשֶׁק.” (בראשית יד, טו)

ברדיפה הזאת מתממש הצו האלוקי לקום וללכת בארץ לכל אורכה, עד לסוריה.

והיכן מתממש הצו ללכת לרחבה של הארץ?

את זה מבצע אברהם כאשר הוא הולך אל ארץ פלישתים, במערב הנגב על נחל גרר.

”וַיֵּסַע מִשָּׁם אֲבְרָהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיָּשָׁב בֵּין קַדְשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵרָר.”

(בראשית כ, א)

במקום הזה מייסד אברהם את 'יראת האלוקים', דבר שלא היה במקום הזה מעולם.

על המקום הזה אומר אברהם:

”כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה.”

(בראשית כ, יא)

הגעתו של אברהם יוצרת מהפך בתודעת אנשי המקום:

”וַיִּשְׁכַּם אֲבִימֶלֶךְ בְּבֹקֶר וַיִּקְרָא לְכָל עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד.”

(בראשית כ, ח)

■ כעפר הארץ וכוכבי השמים

המשימות המוטלות על אברהם אבינו, תואמות לשני הדימויים הנזכרים בתורה לגידול זרעו. דימוי אחד הוא כחול הים והשני ככוכבי השמים.

הדימוי כחול הים, מוזכר בהקשר הבא:

”וַשְׁמַתִּי אֵת זֶרְעֶךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֵת עֵפֶר הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֶךָ יִמְנָה.”

(בראשית יג, טז)

הפסוק הזה, הוא פסוק אחד לפני הציווי על אברהם להתהלך בארץ.

כלומר, הדימוי של ריבוי הזרע כעפר הארץ, מכוון לציווי לכבוש את עפר הארץ ברגליו לכל מקום בו ילך, שנאמר:

”כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי, מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן הַנֶּהָר נְהַר פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יְהִי גְבֻלְכֶם.”

(דברים יא, כד)

לעומת זאת, יש לשים לב למקום בו נזכר הדימוי לכוכבים.

הדימוי הזה נזכר מיד לאחר קידוש שם שמים על ידי אברהם במלחמת המלכים, בהחזירו את רכושו של מלך סדום, כאמור:

"וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סְדֹם, הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. אִם מֵחוֹט וְעַד שָׁרוּף נָעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ, וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשִׂיתִי אֶת אַבְרָם."

(בראשית יז, כב-כג)

מיד אחרי קידוש ה' על ידי אברהם, מופיע הדימוי לכוכבים.

"וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר: הֲבֵט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסַפֵּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכֵל לְסַפֵּר אֹתָם. וַיֹּאמֶר לוֹ: כַּה יְהִי זִרְעֶךָ."

(בראשית טו, ה)

כלומר, תגובת ה' היא מידה כנגד מידה.

ה' אומר לאברהם: היות והארת את העולם כולו בידיעת ה' א-ל עליון קונה שמים וארץ, אני אזכה אותך, שכל אחד מבניך יאיר ככוכבים לעולם ועד, כחזון דניאל.

"וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֹהָר הַרְקִיעַ וּמִצְדֵי יְקִי הַרְבִּים כְּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד". (דניאל יב, ג)

מִצְדֵי יְקִי הַרְבִּים, אלו המלמדים את הרבים ללכת בדרך הצדק.

המעשה האצילי והנשגב הזה של השבת רכוש סדום, מעלה את אברהם גבוה גבוה מעל תאוות העולם הזה, ומזכה אותו בבנים שיהיו ככוכבי השמים המאירים לארץ ולדרים עליה, באור מוסר התורה ודרך ה'.

לאור ההבנה הזאת נמשיך ונעקוב אחרי הופעת הדימויים האלו בתורה.

לאחר שאברהם אבינו עומד בהצלחה במבחן 'עקדת יצחק', ה' בירך אותו בשני הדימויים, גם בדימוי לכוכבים וגם בדימוי לחול הים.

"כִּי בָרַךְ אֲבִרְכָךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת זִרְעֶךָ כְּכּוֹכָבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם..."

(בראשית כב, יז)

לשם מה דרוש דימוי כפול? התשובה ניתנת בהמשך.

"וַיִּרְשׂ זִרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֵיבֹי, וְהִתְבָּרְכוּ בְּזִרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ."

הפסוק הזה מתחלק לשנים.

1. "וַיִּרְשׂ זִרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֵיבֹי", הוא כיבוש פיזי של אדמת הארץ. כאן יתאים הדימוי לחול הים.

2. "וְהִתְבָּרְכוּ בְּזִרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי" (בראשית כב, יח), זהו האור המוסרי העליון של שמיעה בקול ה'. כאן מתאים הדימוי לכוכבי השמים.

כוכבי השמים

נוסיף ונפתח את הדימוי לכוכבי השמים, ולשם כך ניעזר בפסוק מפתח המופיע בספר דברים.

”ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב.” (דברים א, י)

לפני פרידתו, עומד משה רבנו ומוכיח את ישראל. בפתח דבריו הוא מאיר את עיני בני ישראל, בהתבוננות בהישג העצום של מימוש הבטחת ה' לאברהם, שזרעו יהיה ככוכבי השמים לרוב.

משה חוזר ומדגיש זאת פעם נוספת, והפעם בהשוואה למספר הראשוני, אתו ירדו בני ישראל למצרים.

”בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיִמָה וְעַתָּה שְׁמֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב.” (דברים י, כב)

נשאלת השאלה.

מספר האוכלוסין בעם ישראל עמד בקירוב על 600,000 גברים למעלה מגיל 20. היום אנו יודעים, כי מספר כוכבי השמים הוא לכל הפחות מאה אלף מיליוני מיליארדים של כוכבים (עשר בחזקת עשרים ואחת).

ברור שכל השוואה תהיה בלתי סבירה. אם כן, למה מתכוון משה רבנו בדבריו? כאשר נערוך השוואה בין המפקד הראשון שהיה בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים ובין האחרון שהיה כעבור ארבעים שנה (לפני הכניסה לארץ), נגלה כי הפער קטן מאוד.

במפקד הראשון נספרו 625,550 נפש (כולל הלויים), ובמפקד השני נספרו 624,760 נפש (כולל הלויים). הפער הוא 790 נפש בסך הכול. כלומר, דיוק הקרוב לעשירית האחוז.

אין ספק שהתחולל פה נס אדיר. למרות שכל דור המדבר מעל 20 שנה, מת ונקבר במדבר, נשאר המספר הכללי זהה כמעט לחלוטין!

התופעה הזאת דומה מאוד למתחולל בכוכבי השמים. ידוע כי כוחות המשיכה הבין כוכביים שברא הקב"ה, מחזיקים את כל המערכת הענקית הזאת, יציבה ומאוזנת. ידוע עוד, כי מידי פעם מתפוצצים כוכבים, המתכווצים ונבלעים בתוך

עצמם. כלומר, הקב"ה משגיח בצורה פלאית, שהאיזון בשמים לא יופר והמספר הקריטי לא יפחת, כדי שכוחות המשיכה העזים, לא יגרמו להתנגשות הכוכבים זה בזה.

נשוב לברכתו של משה רבנו.

"ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב".

כוונתו לומר, שעם ישראל פרה ורבה בצורה ניסית, והגיע למספר המינימום המאפשר חיבור של עם לאלוקיו וחיבור ה' לעמו (600,000). ההצהרה "אני ה' אלוקיכם", יכולה לחול רק על עם, ורק על מינימום של 600,000 נפש ומעלה. מן הרגע ששם ה' נקרא על עם ישראל, הוא יישאר כך לעולם. כלומר, אין מצב שעם ישראל ירד מספרית מ-600,000 נפש. ה', המשגיח על איזון הכוכבים בכל התרחשות, הוא גם משגיח על האיזון המספרי בעם ישראל. זו בפירוש, השגחה פרטית וניסית. כך פירש רש"י - קיימים לעולם כוכבים.

אך משה לא מסתפק במספר הזה אלא מברך את העם בברכה נוספת משלו:

"ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יִסַּף עֲלֵיכֶם כְּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים".

(דברים א, יא)

יש להבחין בין "ה' אֱלֹהֵיכֶם", לבין "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם". ה' נגלה לאבות בא-ל ש-די, כלומר, בסימן פרו ורבו (ש-די מלשון שְׂדֵי - השלך, בארמית). כל הופעה של ה' בנבואה בא-ל ש-די, לוותה בתסמין של בפריה ורביה.

משום כך, כשמשה רבנו ממשיך לברך את עם ישראל בגידול נוסף שהוא פי אֶלֶף, הוא משתמש בביטוי "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם" יִסַּף עֲלֵיכֶם כְּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים. וגם זה לא סוף הברכות. יש גם 'עד בלי די'. על כן מסיים משה ואומר:

"וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם".

